

Joanna TYMKIEWICZ¹

ELEWACJE DLA SENIORÓW – BADANIA JAKOŚCIOWE PREFERENCJI ESTETYCZNYCH I FUNKCJONALNYCH

1. Wprowadzenie

W roku 2016 w ramach przedmiotu „Metody badań jakości budynków i przestrzeni urbanistycznych” na semestrze V studiów I stopnia na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej, z inicjatywy autorki artykułu zrealizowany został wielowątkowy projekt naukowo-dydaktyczny we współpracy Wydziału Architektury (WA) z Uniwersytetem Trzeciego Wieku (UTW) w Gliwicach oraz Fundacją Laboratorium Architektury 60+ (Lab 60+). Wszystkie tematy skupione były wokół problematyki przestrzeni dla seniorów. Dotyczyły różnych funkcji, takich jak budynki Uniwersytetów Trzeciego Wieku, czy obiekty zamieszkania oraz różnorodnej skali – od detalu architektonicznego, po problemy z zakresu przestrzeni miejskich. Jeden z tematów, realizowany z grupą 25 studentów² pod kierunkiem autorki artykułu (jednocześnie koordynatora całego projektu) – dotyczył oceny rozwiązań elewacyjnych i ich wpływu na jakość estetyczną wizerunku zewnętrznego budynków, ale też i jakość wnętrza, pośrednio zdefiniowanego przez rozwiązania elewacyjne. Powyższe problemy rozpatrywane były z punktu widzenia seniorów.

W artykule zaprezentowano stan wiedzy w podjętym temacie, autorskie badania jakościowe, w tym metodę badań, przebieg procesu badawczego i jego wyniki oraz wnioski końcowe, a także praktyczne uwagi odnoszące się do procesu przeprowadzenia badań jakościowych wraz z partycypacją seniorów, jako potencjalnych klientów biur architektonicznych, czy po prostu - użytkowników przestrzeni architektonicznej.

2. Stan badań

Obecnie dynamicznie rozwija się architektura i urbanistyka dedykowana seniorom. Wnętrza budynków lub przestrzenie urbanistyczne podlegają prawom Projektowania

¹ Politechnika Śląska, Wydział Architektury, ul. Akademicka 7, 44-100 Gliwice, joanna.tymkiewicz@polsl.pl

² Przedmiot jest obowiązkowy i bierze w nim udział około 80 studentów podzielonych na grupy ćwiczeniowe równoznaczne z grupą dziekańską (ok. 25-27 osób), a następnie zespoły badawcze (ok. 12-13 osób).

Uniwersalnego bez barier, gdzie wymogi są dobrze sprecyzowane i opisane [1]. Inicjowane są akcje certyfikacji rozwiązań dedykowanych osobom starszym (np.: certyfikat OK.Senior³), ale wszystko dzieje się we wnętrzach lub w przestrzeniach urbanistycznych. Odnośnie elewacji decyzję podejmuje architekt. Zrodziło się zatem pytanie badawcze: czy podejście eksperckie do projektowania elewacji obiektów dla seniorów można byłoby zweryfikować w procesie badań jakościowych, zadając pytanie potencjalnym użytkownikom-seniorom – jakie rozwiązania estetyczne podobają im się, oraz które z nich dobrze sprawdzają się pod względem funkcjonalnym?

W literaturze tematu osobno rozwijane są wątki projektowania obiektów dla seniorów, z akcentowaniem problematyki wizerunku zewnętrznego, ale nie jako tematu wiodącego [2], [3], [4], [5]⁴ i osobno - projektowania elewacji w różnych technologiach, czy dla różnych funkcji (analizę stanu wiedzy w tym zakresie przedstawiono w monografii [6]). Wśród nielicznych publikacji poruszających tematykę fasad dla seniorów wymienić można artykuł w czasopiśmie branżowym opisujący udogodnienia dla seniorów w zakresie rozwiązań jednej z firm produkujących systemy okienne [7] oraz publikację referatu konferencyjnego I. Benek na temat wpływu warunków zewnętrznych na kształt budynków o funkcji domów seniora [8]. Analiza literatury tematu pozwala jednak stwierdzić, że brak opisu holistycznych badań preferencji co do estetyki i funkcjonalności fasad w grupie seniorów, co daje szansę na oryginalność podjętych działań badawczych.

3. Cele badań i dobór próby badawczej

Podjęte badania z założenia miały charakter pilotażowy. Celem nie było uzyskanie miarodajnych wyników w grupie seniorów, ale przetestowanie procedur badawczych oraz uzyskanie wniosków co do celowości podejmowania takich badań oraz sposobów ich organizacji. Bardzo istotne w całym procesie badawczym były także cele dydaktyczne. Studenci mieli zyskać wiedzę i umiejętności związane z podejmowaniem badań jakościowych w architekturze, w tym z doбором oraz zastosowaniem odpowiednich metod, technik i narzędzi [9]. Powinni także rozwinąć kompetencje współpracy w grupie studenckiej oraz umiejętność podjęcia rozmowy z potencjalnym klientem lub użytkownikiem w wieku senioralnym, z uwrażliwieniem na jego potrzeby i poszanowaniem jego subiektywnych gustów, czy upodobań.

³ Znak Jakości OK SENIOR jest to system certyfikacji opracowany przez spółkę Healthy Ageing we współpracy z Krajowym Instytutem Gospodarki Senioralnej, Public Consulting Group oraz TÜV Rheinland Polska.

⁴ w stanie badań celowo wymieniono pozycje literaturowe dotyczące projektowania dla seniorów związane ze Śląską Szkołą Badań Jakościowych, gdyż stanowią one merytoryczną bazę do dydaktyki na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej. W w/w opracowaniach szeroko omówiono stan wiedzy w zakresie projektowania i badań jakościowych w obszarze architektury i urbanistyki dla osób w wieku senioralnym.

Ograniczenie badań jedynie do pilotażu wynikało między innymi z braku możliwości odpowiedniego doboru próby badawczej. Podejmując współpracę z Uniwersytetem Trzeciego Wieku należało mieć świadomość tego, że skupia on specyficzną, niereprezentatywną grupę seniorów: osoby (głównie kobiety) bardzo aktywne, energiczne, dynamiczne, wykształcone (często są to absolwenci Politechniki), ciekawe świata, podróżujące, także za granicę – co przekłada się na ogólny wysoki stan wiedzy (w tym specjalistycznej, inżynierskiej) oraz otwartość, także na awangardowe propozycje estetyczne. Dodatkową trudnością były zachwiane proporcje pomiędzy dużą liczbą „badaczy”, czyli studentów Wydziału Architektury w, a ilością „badanych” czyli seniorów, którzy zainteresowali się tematem na tyle, że zechcieli przyjechać na Wydział i wziąć udział w kilkugodzinnych warsztatach. Tematyka warsztatów została zaprezentowana przez Prowadzących⁵ podczas krótkiego wykładu na Uniwersytecie Trzeciego Wieku. Przy bardzo aktywnym wsparciu Pani Prezes UTW udało się pozyskać tzw. „próbę badawczą niereprezentatywną, okolicznościową”, czyli 30 seniorów, którzy wyrazili zainteresowanie tego typu badaniami. Ze względów organizacyjno-logistycznych zrezygnowano ze starań o poszerzenie ilości uczestników z UTW.

4. Zakres badań i terminologia

Holistyczne podejście do problemów elewacyjnych, w którym badaczka interesuje nie tylko sama powłoka zewnętrzna budynku, ale także to, co dzieje się we wnętrzach, po jej drugiej stronie, nie jest nowe w dorobku autorki. Pierwszy raz całościowo zostało zaprezentowane w monografii „Funkcje ścian zewnętrznych w aspektach badań jakościowych. Wpływ rozwiązań architektonicznych elewacji na kształtowanie jakości budynku” [6]. W trakcie pisania tejże pracy okazało się, że określenie „elewacja”. „fasada” „ściana zewnętrzna”, czy „powłoka budynku” są nieprecyzyjne, wieloznaczne i wymagały doprecyzowania. Szersze omówienie problemów terminologicznych przedstawione zostało we wstępie wspomnianej monografii. Dla celów podjętych badań i niniejszego artykułu przyjęto założenie analogiczne jak dla monografii, które objaśnia następujący cytat: *„Nie znaleziono jednego „uniwersalnego słowa”, pasującego do holistycznego ujęcia tematu, dlatego zdecydowano, że różne pojęcia będą stosowane zamiennie w zależności od kontekstu opisywanego problemu. Zatem, w omawianiu zagadnień związanych z percepcją budynku z zewnątrz, w aspektach estetyki, czy symboliki stosowane będą szeroko rozumiane „elewacje” i zamiennie „fasady ” (jako systemy fasadowe). Z kolei w celu podkreślenia relacji wewnątrz-zewnątrz, wpływu tego, co dzieje się z zewnętrzną powierzchnią ściany, na*

⁵ Prowadzącymi zajęcia z grupami studenckimi byli: dr hab. inż. arch. Joanna Tymkiewicz, dr hab. inż. arch. Dorota Winnicka-Jasłowska, dr inż. arch. Maria Bielak-Zasadzka, dr inż. arch. Agnieszka Bugno-Janik

funkcjonowanie wewnątrz starano się używać sformułowania „ściany zewnętrzne i elewacje”, „obudowa”, lub „przegrody zewnętrzne” [6, s. 12-13].

Problem terminologii dał się odczuć także we współpracy z seniorami i studentami podczas formułowania brzmienia podtematów do rozwiązania. Tematyka elewacji widzianych z zewnątrz – wydawała się zrozumiała, ale ściana zewnętrzna oceniana „od środka” nie była problemem oczywistym. Dla studentów i seniorów było to podejście nowe. Ostatecznie podtematy sformułowane zostały opisowo:

- Podtemat 1: „Zewnątrz”: Badania pilotażowe w grupie seniorów 60+ dotyczące preferencji estetycznych i funkcjonalności rozwiązań w odniesieniu do elewacji budynków mieszkalnych przeznaczonych dla osób starszych. W zakres tego podtematu weszły zagadnienia szczegółowe odnoszące się do fasady i elementów ją budujących (okna, balkony, loggie, tarasy, ochrona przeciwsłoneczna); więcej na ten temat w podrozdziale 5.1.⁶
- Podtemat 2: „Wnętrze”: Badania pilotażowe w grupie seniorów 60+ dotyczące preferencji estetycznych i funkcjonalności rozwiązań w obrębie ściany zewnętrznej (tzw. strefy przyokiennej, bez określenia precyzyjnego jej zakresu) w budynkach mieszkalnych dla seniorów. W tym przypadku rozpatrywano elementy opisane także w podrozdziale 5.1.⁷

5. Metoda badań i przebieg procesów badawczych

Badania podzielone były na różne etapy, opisane w niniejszym rozdziale. Duży nacisk położono na nabycie przez studentów umiejętności posługiwania się profesjonalnym nazewnictwem, a zwłaszcza rozróżniania poniższych trzech pojęć:

- *„Metoda to: całościowy sposób postępowania, prowadzący do rozwiązania złożonego problemu badawczego.*
- *Technika to zespół zaplanowanych czynności badawczych, prowadzących do uzyskania założonych celów.*
- *Narzędzia to wszelkie przedmioty niezbędne do wykonania zadań badawczych, takie jak: papier, komputer, aparat fotograficzny, kamera”.* [9 , s. 149]

W trakcie przeprowadzonych badań posługiwano się metodą badań jakościowych z całym wachlarzem technik i narzędzi, z autorskimi modyfikacjami, koniecznymi ze względu na

⁶ Podtemat „Zewnątrz” był realizowany w zespole studenckim: Kupfer Patrycja (Lider), Bogacka Martyna, Bryning Estera, Chmielarz Mikołaj, Gąsierek Alicja, Kmiecik Anna, Majerczyk Mateusz, Mięgała Łukasz, Moska Magdalena, Smulczyńska Magdalena, Szkarlat Wojciech, Tarasek Joanna, Żak Martyna

⁷ Podtemat „Wnętrze” był realizowany w w zespole studenckim: Myca Sandra (Lider), Czechowska Agata, Cziba Paulina, Głowacka Monika, Jasińska Izabela, Kowalska Paulina, Kwiczala Małgorzata, Lata Dobrochna, Mandla Iwona, Przybyła Agata, Waluda Sergiusz

przystosowanie do specyfiki podjętego tematu. Procesy badawcze podzielone były na następujące etapy:

Etap I przygotowujący studentów merytorycznie do pracy badawczej – czyli cykl wykładów prezentujących metody, techniki i narzędzia badawcze stosowane w architekturze oraz przykłady przeprowadzonych badań, wraz z wnioskami praktycznymi. W trakcie wykładów starano się zaprezentować styk badań środowiska zbudowanego z praktyką zawodową architekta. Dlatego też jeden z wykładów poprowadzili architekci, absolwenci Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej, którzy w swojej firmie wcielają w życie partycypacyjne podejście do projektowania.

Etap II – to praca studencka w ramach ćwiczeń oraz praca własna studentów, podsumowana w formie dwóch prezentacji:

- Prezentacja 1: „Kompedium wiedzy” na zadany temat opracowana na bazie przeglądu literatury, przepisów, norm, stron internetowych.
- Prezentacja 2: Zaproponowanie scenariusza przeprowadzenia badań oraz doboru metod, technik i narzędzi; pomysł studentów na przeprowadzenie badań był konsultowany z Prowadzącym, przedyskutowany i zweryfikowany co do jego poprawności.

W tym etapie zadaniem studentów było także zgromadzenie materiałów przydatnych w trakcie warsztatów (np. wycinki z prasy, tworzenie galerii zdjęć). Wykonano też działania organizacyjne, takie jak wyłonienie liderów i skompletowanie dwóch podgrup, podjęto decyzje co do wyboru jednego z podtematów do opracowania oraz przeprowadzono szczegółowy podział zadań i kompetencji. Każdy ze studentów 12 lub 13 osobowego zespołu uczestniczył w całości badań, ale jednocześnie miał przydzieloną rolę i zadanie – za które odpowiadał, zgodnie z tym, w czym czuje się najlepszy. Byli zatem studenci:

- „badacze”, bezpośrednio zaangażowani w proces przygotowania scenariusza badań, pytań ankietowych, opracowania wyników i raportu,
- „animatory (moderatorzy)” – dbający o dobre tempo, atmosferę warsztatów,
- „dizajnerzy” – kreujący wstępną koncepcję projektową,
- „graficy” – opracowujący szablony prezentacji graficznej materiałów,
- „obsługa techniczna i medialna” – o zadaniach związanych z przygotowaniem materiałów do warsztatów, zaaranżowaniem sali oraz wykonaniem dokumentacji fotograficznej przebiegu warsztatów.

Nad koordynacją pracy w zespołach czuwali liderzy. Ze strony UTW w badaniach w każdym z zespołów brało udział 4-5 seniorów.

Etap III – to warsztaty „Oceny, programowania i projektowania przestrzeni dla seniorów” z udziałem zaproszonych gości, czyli studentów z gliwickiego UTW. Były one podzielone na dwie części: badawczą oraz kreatywną.

W części badawczej studenci wykorzystując przygotowany materiał graficzny pytali seniorów o opinię w zakresie różnych zagadnień związanych z omawianymi problemami badawczymi. Obie podgrupy wybrały inne techniki i narzędzia współpracy z seniorami.

Zespół zajmujący się podtematem 1 („Zewnątrz”) zaaranżował spotkanie fokusowe z seniorami, czyli dyskusję moderowaną przez dwójkę studentów (fot. 1).

Fot. 1. Spotkanie fokusowe z seniorami

Fig. 1. Focus meeting with seniors

Źródło: Opracowanie własne

Zadawanym pytaniom towarzyszył materiał graficzny w postaci dużych plansz białego kartonu z naklejonym zdjęciem wybranego do badań obiektu, z pozostawieniem marginesu, na którym odnotowywano komentarze seniorów. Dodatkowo obiekty wyświetlane były na dużym ekranie. Wspomniana prezentacja miała być głównym materiałem do dyskusji, ale okazało się, że plansze ze zdjęciami, które można wziąć do ręki, dokładnie obejrzeć z bliska i „w swoim tempie” - wywołują więcej emocji i to one właśnie skupiały uwagę seniorów. Jest to ważny wniosek co do trafności wyboru narzędzi badawczych w przyszłości. Dyskusja przy dużym stole przebiegała w sposób bardzo dynamiczny, ciekawy dla wszystkich uczestników, ale miała także wadę. Seniorzy konsultowali między sobą opinie o obiektach, a tym samym

gusta i preferencje osób o silniejszej osobowości mogły dominować. Zadawane pytania dotyczyły:

- kształtu bryły i formy elewacji, wejść do budynków,
- kolorystyki oraz materiałów fasadowych,
- elementów elewacji: okien, tarasów, balkonów,
- detali i dodatkowego wyposażenia,
- subiektywnego odbioru emocjonalnego.

Drugi zespół zajmujący się problemem „Wnętrza” wybrał badania sondażowe z kwestionariuszem pytań wzbogaconym o materiał graficzny (zdjęcia przykładów rozwiązań badanego problemu). Był to wywiad indywidualny prowadzony w parach senior-student, na bazie pytań i fotografii wyświetlanych na ekranach laptopów (fot. 2).

Fot. 2. Wywiady indywidualne z seniorami

Fig. 2. Individual interviews with seniors

Źródło: Opracowanie własne

Seniorów pytano o preferencje w zakresie:

- okien: ich typów, kształtów, proporcji, podziałów, sposobu otwierania, rodzaju szklenia (np.: szyby przeciwsłoneczne, przyciemniane), obecności parapetu i jego funkcji (np.: uprawa roślin), dobór ochrony przeciwsłonecznej,

- przestrzeni rekreacyjnych takich jak: tarasy, balkony, loggie – ich wielkości, proporcji, doboru materiałów (posadzki, barierki) i wyposażenia, a także aktywności realizowanych w ich obrębie oraz związanych z tym zagadnień poczucia prywatności w przestrzeni architektonicznej,
- widoku z okna, lub tarasu, balkonu czy loggi.

W tym wypadku uniknięto wady związanej ze wzajemnym narzucaniem sobie opinii przez seniorów, ale sam przebieg badań nie angażował całego zespołu, lecz tylko „ankieterów” i „respondentów”. Atmosfera była zdecydowanie spokojniejsza i nie tak dynamiczna, jak na sali, gdzie odbywało się spotkanie fokusowe. Po fazie zadawania pytań i notowania odpowiedzi ekspert wspierający (z Fundacji Lab 60+) zaproponował wspólne podsumowanie przebiegu badań, aby nastąpiła wymiana informacji pomiędzy seniorami, badaczami i pozostałymi osobami z zespołu studenckiego.

W część „kreatywnej”, studenci WA i seniorzy z UTW próbowali znaleźć rozwiązania zadanego problemu. Również w tym przypadku obie podgrupy zastosowały inne techniki i narzędzia. Zespół 1 z przygotowanego materiału graficznego stworzył kolaż, wybierając poszczególne części elewacji oraz szczegółowo je dyskutując z seniorami. Po zakończeniu warsztatów przygotowana została lista „wytycznych”, na bazie której zaproponowano wstępną koncepcję elewacji. Natomiast Zespół 2 zdecydował się na pracę na prostych roboczych makietach.

Dużym wsparciem w warsztatach był wspomniany udział ekspertów z Fundacji Laboratorium Architektury 60+, w osobach architektów z dużym doświadczeniem w przeprowadzaniu tego typu działań z seniorami. Czuwali oni nad dynamiką przebiegu warsztatów, podpowiadając w kluczowych momentach ciekawe rozwiązania praktyczne. Pomocą w organizacji warsztatów wykazali się również studenci z koła naukowego LAB 60+.

W przerwie warsztatów w hallu można było uczestniczyć w prezentacji kombinezonu AGE EXPLORER®, który służy do symulacji ograniczeń ruchu ciała będących wynikiem procesu starzenia. Kilku studentów miało możliwość osobistego przetestowania tego rozwiązania (fot. 3).

Etap IV – obejmował opracowanie wyników badań i sporządzenie raportu, analizę i syntezę wiedzy, oprawę graficzną oraz przygotowanie prezentacji końcowej (więcej w podrozdziale 6).

Etap V – to uroczyste podsumowanie warsztatów w formie prezentacji multimedialnych oraz filmów, przedstawionych na dużej auli podczas spotkania z udziałem zaproszonych gości – seniorów z UTW.

Fot. 3. Testowanie kombinezonu przeznaczonego do symulacji wieku senioralnego

Fig. 3. Testing the suit designed to simulate the senior age

Źródło: Opracowanie własne

6. Wyniki badań i wstępne wnioski

Przy omawianiu wyników badań jeszcze raz należy podkreślić, że nie były prowadzone na grupie reprezentatywnej i nie są miarodajne. Niemniej jednak warto je przytoczyć, gdyż dla tej konkretnej grupy studentów był to pierwszy kontakt z gustami osób nie związanych z architekturą, które miały swoje upodobania, preferencje estetyczne i wynikające z doświadczenia życiowego opinie o funkcjonalności niektórych rozwiązań. Była to konfrontacja ideałów młodych architektów z praktyką rozmów z użytkownikami, a być może i potencjalnymi klientami w przyszłości.

6.1. Wyniki badań zespołu 1

Cytując fragment pracy studenckiej - celem badań było poznanie preferencji pięciu seniorów z UTW - związanych estetyką i funkcjonalnością elementów fasady, „a następnie stworzenie pewnego zbioru wytycznych/informacji, do których warto zajrzeć projektując

obiekty przeznaczone dla osób starszych". Listę „wytycznych” zawierającą wnioski z badań studenckich Zespołu 1 prezentuje poniższa tabela (Tabela 1):

Tabela 1

Opinie o rozwiązaniach elewacyjnych zebrane w grupie pięciu seniorów uczestniczących w badaniach przeprowadzonych przez Zespół 1

elewacje i ich części	cechy pozytywne, pożądane	cechy negatywne, niepożądane
bryła	<ul style="list-style-type: none"> wysokość do trzech kondygnacji; wyraźnie zaznaczone oraz szerokie wejście do budynku; niezależne wejścia do mieszkań; 	<ul style="list-style-type: none"> wysokie budynki - "przywołują skojarzenie z hotelem, blokowiskiem"; wydłużony kształt budynku; galeriowce – ryzyko zagładania do okien; budynki podniesione na słupach lub palach - przeciągi i utrata ciepła;
kolor i materiał	<ul style="list-style-type: none"> ciepłe kolory drewna; naturalne odcienie cegły; grafitowy, przełamany innym, cieplejszym kolorem; zieleń na elewacji (i dachu); akcenty kolorystyczne; 	<ul style="list-style-type: none"> elewacje wykonane w całości ze szkła - mogą powodować utratę intymności; zbyt duża ilość betonu sprawia wrażenie pustych ścian i grozy; kamień - stosowanie miejscowe, zbyt duża ilość jest niestosowna; blacha i „plastik” – nieodpowiednie; zbyt szalone kolory; zbyt dużo zieleni na elewacji;
tarasy i balkony	<ul style="list-style-type: none"> duże, wspólne tarasy z możliwością nawiązania kontaktów towarzyskich; balkony: intymne, odgródzone jeden od drugiego, ale w sposób zapewniający możliwość kontaktu z sąsiadami (najlepszym rozwiązaniem są ażurowe elementy osłaniające ale nie całkowicie zasłaniające); zastosowanie przykrycia (daszku), chociaż częściowego; drewniane balustrady stwarzające przytulny klimat; osłony balkonowe ze szkła matowego; 	<ul style="list-style-type: none"> małe balkony ~ „jak dla papugi” bardzo zabudowane balkony – niekorzystne ze względu na brak możliwości obserwacji otoczenia; stalowe elementy osłaniające - wywołują nieprzyjemne odczucie zimna;
okna	<ul style="list-style-type: none"> duże, umożliwiające wpuszczenie większej ilości światła słonecznego; przeszklenia na całą kondygnację; tradycyjne okiennice drewniane; odpowiednio zdystansowane osie okienne (tj.: odległości międzyokienne większe niż 	<ul style="list-style-type: none"> brak okien od strony ulicy umożliwiających obserwację; zbyt duże przeszklenia powodujące utratę intymności; szprosy w oknach;

	szerokość okna); <ul style="list-style-type: none"> • delikatnie wycofane okna; • antywłamaniowe rolety; 	
detale i inne wyposażenie	<ul style="list-style-type: none"> • ażurowa elewacja - dodaje lekkości; • obecność „ornamentyki”; • podjazdy dla niepełnosprawnych, windy i balustrady; 	<ul style="list-style-type: none"> • brak krytycznych komentarzy;

Źródło: Opracowanie własne na bazie materiałów studenckich

W trakcie spotkania fokusowego pojawiły się znamienne krytyczne komentarze seniorów na temat elewacji konkretnych obiektów wysoko ocenianych w środowisku architektonicznym, takich jak:

- Old People’s Home in Alcácer do Sal, Portugalia (Aires Mateus Arquitectos, 2010) – „dobrze wygląda na zdjęciu, ale nie do mieszkania”, „kubistyczna bryła, zbyt nowoczesna”, „nieładne pudełko, klocek”;
- Nursing Home in Batignolles, Paris, Francja (Atelier Du Pont, 2015) – „zbyt zagłębione loggie balkonowe – za bardzo odizolowane - zjawisko tzw. Dziupli”
- WoZoCo in Amsterdam, Holandia (MVRDV, 1998) – „wystające szklarnie - wiszące ule”;
- Santa Teresa Retirement Home, Lleida, Hiszpania (BmesR29 Arquitectes) – „zbyt duże zagęszczenie wertykalnych elementów osłaniających przywołujących skojarzenie z więzieniem (tj. osłony kojarzą się z kratami)”⁸;

Bardzo pozytywnie opiniowane były projekty domów seniora w stylu tradycyjnym, „dworkowym”, z mansardowymi dachami i detalami elewacji stylizowanymi na historyczne.

Pomimo wcześniejszych założeń studenckich - z zestawienia tabelarycznego oraz powyższych komentarzy nie wynikają jednoznaczne wytyczne – nawet dla badanej grupy seniorów. Niektóre z opinii pozostają wręcz w sprzeczności, np.:

- pozytywna ocena oddzielnych wejść do mieszkań z galerii, ale też krytyka galeriowców, ze względu na możliwość zaglądania do okien;
- zieleń na elewacji – „tak”, ale niezbyt dużo;
- duże przeszklenia na elewacji „tak”, ale zabierają intymność;

Można zauważyć jedynie pewne tendencje w opiniach formułowanych przez seniorów, a mianowicie:

- do umiaru;
- tradycyjnych rozwiązań estetycznych;
- przyjaznej skali;
- naturalnych materiałów;

⁸ wymienione obiekty oraz inne prezentowane seniorom można obejrzeć na stronie [10]

- funkcjonalności wszystkich elementów składowych;

6.2. Wyniki badań zespołu 2

Podsumowanie wyników badań Zespołu 2 obrazuje preferencje czwórki seniorów biorących udział w badaniach. Przedstawiają się one następująco:

- okna – „na przestrzał”, zapewniające dobre przewietrzanie, w pokoju dziennym powinny być duże: balkonowe, lub z obniżonym parapetem albo na całą wysokość ściany, bezszprosowe, z możliwością uchylu i z szerokim parapetem na uprawę roślin, szklenie „normalne” (nie przyciemniane); w sypialni – okna mniejsze, ale z miłym widokiem, który można byłoby podziwiać po przebudzeniu; osłony przeciwsłoneczne są bezwzględnie pożądane, ale wszyscy wybrali rozwiązania tradycyjne: krótkie firany i rolety w kasecie; chętnie przyjęliby bardziej nowoczesne sterowanie roletami – przycisk na ścianie (ewentualnie pilot);
- przestrzeń rekreacyjną – w mieszkaniu - najlepiej średniej wielkości loggia, zapewniająca prywatność, wyposażona w stolik i krzesła, leżak, rośliny; byłoby to miejsce do spotkań z rodziną i przyjaciółmi, wskazano też aspekt praktyczny – suszarkę na pranie; nawierzchnia powinna zabezpieczać przed poślizgiem i mogłaby to być sztuczna trawa; w domu seniora takie rozwiązanie powinno być wspólne i służyć jako miejsce integracji.
- widok z okna – dobry to: piękny krajobraz, zieleń, park, oglądany z niższych kondygnacji, natomiast niepożądany to: parking, ściana sąsiedniego budynku, hałaśliwa ulica, śmietniki;

Seniorzy wybierali zatem tradycyjne, znane im rozwiązania, podkreślali chęć kontaktu ze środowiskiem zewnętrznym (widok z okna przez duże przeszklenia, rekreacja w przestrzeni loggi), unikanie południowych ekspozycji powierzchni przeszklonych (wysokie temperatury latem), dobre oświetlenie naturalne, ale z możliwością regulacji poprzez rolety oraz bezpieczeństwo i komfort użytkowania (nawierzchnie antypoślizgowe, szerokie parapety zabezpieczające przed wypadnięciem). Jak zauważyli studenci - pracujący z nimi seniorzy przygotowali się do warsztatów, mieli swoje własne przykłady oraz byli zorientowani w zagranicznych rozwiązaniach udogodnień dla seniorów. Dało się także odczuć dwie istotne tendencje, które wymagałyby pogłębionej analizy i badań na większej grupie seniorów. Pierwsza: seniorzy zauważają konieczność dedykowania udogodnień, ale dla seniorów niepełnosprawnych, a sami jako sprawni oczekują zwykłego komfortu użytkowania. Być może jest to chęć uniknięcia „stygmatyzacji” ze względu na wiek i dążenie do jak najdłuższego korzystania z rozwiązań powszechnie stosowanych. Jest to ważne szczególnie w aspekcie powstania rozwiązań typu „wzorcowe mieszkanie seniora”[11], które nasycone jest udogodnieniami o określonym wyrazie estetycznym. Druga tendencja: różnicowanie rozwiązań dla mieszkań prywatnych i dla domów seniora. Przykładowo w trakcie badań

„sprawni” seniorzy w większości wybierali pełną, nieprzezierną barierę balkonu, czy loggi – dającą poczucie prywatności i osłonę suszącemu się praniu. Jednak pojawił się komentarz, że dla osoby niepełnosprawnej, czy w domu seniora „barierka powinna być przezierna, tak aby widziała świat”. Studenci w podsumowaniu badań skomentowali tę kwestię następująco: „Osoby ankietowane w swoich odpowiedziach rozróżniały rozwiązania dla domów seniora i dla prywatnych mieszkań dostosowanych dla osób starszych. W tych pierwszych część badanych podkreślała potrzebę wspólnych spotkań, natomiast w drugim rozwiązaniu większą prywatność”⁹.

7. Podsumowanie i wnioski końcowe

Opisany projekt badawczo-naukowy jest jednym z wielu prowadzonych na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej w ramach dydaktyki, gdzie oprócz marki Śląskiej Szkoły Architektury (związanej z projektowaniem), rozwijana jest także marka Śląskiej Szkoły Badań Jakościowych. Naszych studentów próbujemy uwrażliwiać na fakt, że architektura ma służyć użytkownikom, a architekt musi być świadomy ich potrzeb, o które powinien pytać. Dydaktyka realizowana we współpracy z podmiotami zewnętrznymi (tu: Uniwersytetem Trzeciego Wieku i Fundacją LabB60+) stwarza dla studentów okazję przetestowania poznanych w teorii metod i technik stosowanych w ocenach jakościowych w architekturze. W przypadku omawianego projektu seniorzy z UTW zostali zaproszeni do współpracy w roli ekspertów w zakresie przestrzeni architektonicznej oraz urbanistycznej, której są użytkownikami. W trakcie warsztatów chętnie podzielili się swoimi doświadczeniami i opiniami, a także spostrzeżeniami ze studentami Wydziału Architektury. Dzięki temu przyszli młodzi architekci doświadczyli w praktyce, jak przeprowadza się rozmowy z użytkownikami, czy nawet potencjalnymi przyszłymi klientami w wieku senioralnym, nie związanymi z architekturą, na co zwracają uwagę, jakie mają preferencje estetyczne, które trzeba uszanować oraz jakie może być pole do negocjacji dla architekta w tym zakresie, tak, aby w efekcie końcowym wizerunek budynku i jego użyteczność były na wysokim poziomie (więcej na ten temat warsztatów z seniorami: [12], [13]). W tym miejscu warto zacytować komentarz studencki: „Dzisiaj uczymy się jak projektować budynki nowoczesne, innowacyjne spełniające wszelkie wymogi, projektujemy tak, aby umożliwić użytkowanie przestrzeni zarówno dzieciom, dorosłym jak i osobom niepełnosprawnym. Dzięki zorganizowanym warsztatom idziemy krok dalej: uczymy się jak w przyszłości współpracować z mieszkańcami czy inwestorami, tak aby nasze projekty odpowiadały potrzebom użytkowników”¹⁰.

⁹ Fragment pracy studenckiej wykonanej w zespole: Myca Sandra (Lider), Czechowska Agata, Cziba Paulina, Głowacka Monika, Jasińska Izabela, Kowalska Paulina, Kwiczała Małgorzata, Lata Dobrochna, Mandla Iwona, Przybyła Agata, Waluda Sergiusz

¹⁰ Fragment pracy studenckiej wykonanej w zespole: Kupfer Patrycja (Lider), Bogacka Martyna, Bryning Estera, Chmielarz Mikołaj, Gąsierek Alicja, Kmiecik Anna, Majerczyk Mateusz, Migala

Wyniki badań, rzucają nieco nowe światło na problem estetyki i funkcjonalności budynków projektowanych z myślą o seniorach i poszerzają wiedzę na ten temat. Nie są to gotowe wytyczne projektowe, ale wytyczne do dalszych badań na pewno tak. Przykładowo - warto pogłębić temat zauważonych tendencji w opiniach badanych seniorów. Chodzi o kwestie:

- nie uogólniania rozwiązań pod hasłem „dla seniorów”, lecz rozróżnianie rozwiązań „dla sprawnych seniorów” i „dla niepełnosprawnych seniorów”;
- preferowanie tradycyjnych rozwiązań architektonicznych o wysokiej funkcjonalności i bezpieczeństwie użytkowania;

Powyższe problemy mają duże znaczenie w aspekcie coraz popularniejszych zasad projektowania uniwersalnego, powstawania wspomnianych już certyfikatów takich jak OK. Senior, czy rozwiązań modelowych, jak wzorcowe mieszkanie dla seniora.

W zakresie estetyki elewacji w trakcie badań można było się zorientować, że seniorzy mają bardzo ugruntowane gusta i mogą być partnerami trudnymi w negocjacjach. Jeśli uznamy, że seniorzy, jako coraz większa grupa starzejącego się w szybkim tempie polskiego społeczeństwa będą w przyszłości znaczącymi klientami biur architektonicznych – to trzeba te preferencje mieć na uwadze i tu przydałyby się wytyczne, powstałe na bazie miarodajnych badań. Z pewnością jest to kierunek kontynuacji podjętej problematyki badawczej.

W trakcie trwania projektu naukowo-dydaktycznego przetestowano procedury badawcze i sposób organizacji tego typu zadań. Pojawiły się problemy wynikające z za dużej grupy badawczej, w której trudno uzyskać równomierne zaangażowanie wszystkich członków. Z kolei seniorów było za mało, ale i tak zaproszenie 30 gości z UTW było dużym przedsięwzięciem logistycznym, zwłaszcza, że seniorzy w większości nie korzystali z poczty elektronicznej i pozostawał indywidualny kontakt oraz uzgodnienia telefoniczne.

Jeśli chodzi o zakres merytoryczny – studenci prawidłowo dobrali i przetestowali metody oraz techniki badawcze. Analizując wyniki badań można jednak zauważyć brak precyzji i pogłębienia tematu, ale jest to w pełni zrozumiałe przy pierwszym zetknięciu z zadaniem badawczym i jego realizacją, czego studenci dopiero się uczą.

Na koniec warto przytoczyć cytaty z wypowiedzi jednego z seniorów, który utkwił w pamięci studentów: *„Projektując dla osób starszych tak naprawdę projektujecie dla siebie. Każdy kiedyś się zestarzeje. Myślcie więc o sobie i twórcie przestrzeń, w której sami chcielibyście żyć”*.

BIBLIOGRAFIA

1. Kowalski K.: Projektowanie bez barier – wytyczne, Wydawca: Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji, 2016.
2. Bielak M.: Optymalne środowisko życia i zamieszkania w ośrodkach pobytu stałego dla osób starszych. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice, 2011.
3. Bielak M.: Badania jakościowe nad środowiskiem zamieszkania w domach opieki społecznej dla ludzi starszych. Wybrane przykłady. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice, 2010.
4. Niezabitowska E., Benek I., Szewczenko A.: Domy dziennego pobytu i "Senior-WIGOR" w oczach architektów. Zdaniem Seniora 2016 nr 1, dod. Polityka Senioralna nr 2, s. 116-119.
5. Niezabitowska E., Bartoszek A., Kucharczyk-Brus B., Niezabitowski M.: Środowisko zamieszkania polskich seniorów w badaniach interdyscyplinarnych. Studia przypadków na wybranych przykładach. Śląsk, Katowice, 2013.
6. Tymkiewicz J.: Funkcje ścian zewnętrznych w aspektach badań jakościowych. Wpływ rozwiązań architektonicznych elewacji na kształtowanie jakości budynku. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice, 2012.
<http://repolis.bg.polsl.pl/dlibra/docmetadata?id=17876&from=pubstats>
7. Mieszkanie przyjazne dla seniora, Data dodania: 23.11.16 <https://www.swiat-szkla.pl/aktualnoci/112-wydarzenia/12641-mieszkanie-przyjazne-dla-seniora.html> (dostęp: 03.03.2017).
8. Benek I.: Domy seniora - wpływ zewnętrznych uwarunkowań na kształt obiektu. Studia przypadku na wybranych przykładach, W: Nowoczesność w architekturze 8. System - struktura - sąsiedztwo, Rybnik 2014 = Modernity in architecture 8. System - structure - neighborhood, Rybnik 2014. Monografia. Praca zbiorowa. [Dokument elektroniczny]. T. 2, Struktura. Pod red. Małgorzaty Balcer-Zgrai. Politechnika Śląska w Gliwicach. Wydział Architektury. Gliwice, 2014, dysk optyczny (CD-ROM).
9. Niezabitowska E.: Metody i techniki badawcze w architekturze. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice, 2014.
10. http://www.bryla.pl/bryla/56,85298,10271080,Architektura_60_.html#TRrelSST (dostęp 03.03.2017)
11. <http://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/7,127763,21094343,wzorcowe-mieszkanie-dla-seniora-najlepiej-czujemy-sie-gdy.html?disableRedirects=true> (dostęp 03.03.2017).
12. <http://www.polsl.pl/Wydzialy/RAR/Lists/AktualnosciWydzialuArchitektury/PokazWiadomosc.aspx?WebPartTitle=ListaWiadomosci&Page=3&WebPartTitle2=Wiadomosc&Filter1Field2=Identyfikator&Filter1Value2=838> (dostęp 03.03.2017).

13. <http://www.polsl.pl/Wydzialy/RAr/Lists/AktualnosciWydzialuArchitektury/PokazWiadomosc.aspx?WebPartTitle=ListaWiadomosci&Page=2&WebPartTitle2=Wiadomosc&Filter1Field2=Identyfikator&Filter1Value2=853> (dostęp 03.03.2017).

ELEWACJE DLA SENIORÓW – BADANIA JAKOŚCIOWE PREFERENCJI ESTETYCZNYCH I FUNKCJONALNYCH

Streszczenie

Celem podjętych badań pilotażowych było uzyskanie wstępnych wniosków w zakresie preferencji estetycznych i wymagań użytkowych w odniesieniu do rozwiązań elewacyjnych – z punktu widzenia seniorów, a także przetestowanie procedur badawczych.

W artykule zaprezentowano stan wiedzy w podjętym temacie, autorskie badania jakościowe, w tym metodę badań, przebieg procesu badawczego i jego wyniki oraz wnioski końcowe. Podano także praktyczne uwagi odnoszące się do procesu przeprowadzenia badań jakościowych wraz z partycypacją seniorów jako potencjalnych klientów biur architektonicznych, czy użytkowników przestrzeni architektonicznej.

FACADES FOR SENIORS - RESEARCH QUALITY OF AESTHETIC AND FUNCTIONAL PREFERENCES

Summary

The aim of this pilot study was to obtain preliminary conclusions in the field of aesthetic preferences and requirements in relation to the facade solutions - from the perspective of seniors, as well as test procedures.

The article presents the state of knowledge on the discussed theme, original qualitative research, including the method of research, the research process, its results and conclusions.

The practical observations relating to the process of conducting qualitative research with the participation of seniors as potential clients of architectural offices or users of architectural space are given also.